

BOOK REVIEW – RECENZE

Ladislav Varadzin – Lukáš Reitinger (eds.): Vyšehrad ve středověku. Archeologický ústav AV ČR, Praha, Praha 2025, ISBN 978-80-7581-061-8, 190 stran.

Předkládaná kolektivní monografie představuje významný příspěvek k poznání jednoho z hlavních symbolů starších českých dějin. Publikace navazuje na referáty přednesené na konferenci uspořádané ke stoletému výročí archeologického výzkumu na Vyšehradě a svým záměrem cílí na bilanci i revizi dosavadního bádání. Kniha se pokouší nově promyslet vznik, funkce a proměny Vyšehradu od 10. století do raného novověku, a to v těsném propojení archeologie a historické vědy.

Publikace je rozdělena do tří chronologických celků: knížecí Vyšehrad, královský Vyšehrad a Vyšehrad pozdního středověku. Úvodní kapitola Lukáše Reitingera a Ladislava Varadzina vhodně zasazuje bádání o Vyšehradu do dlouhého historiografického rámce. Autoři sledují cestu od kronikářských a barokních fabulací přes obrozenecké mýtotvorné konstrukce až k pozitivistické kritice a moderní archeologii. Důležité je, že starší tradice nejsou prostě odmítnuty jako omyl, nýbrž analyzovány jako součást historické vyšehradské paměti.

Zásadní význam mají archeologické kapitoly Ladislava Varadzina. V první z nich autor představuje knížecí Vyšehrad jako lokalitu založenou pravděpodobně již za Boleslava I., nejspíše kolem poloviny 10. století. Varadzinova argumentace je přesvědčivá a kombinuje archeologická data s širšími otázkami raně středověké rezidenční kultury. Vyšehrad plnil funkci rezidenčního i mocenského sídla a měl mít důležitou ekonomickou i rituální roli, o čemž svědčí například doklady metalurgie stříbra a zlata, dřevěné auly, opevnění akropole, sakrálních staveb či nezastavěného shromažďovacího prostoru. Vyšehradská akropole je zde tedy prezentována jako prostor schopný soustředit reprezentaci, správu, rituál i produkci cenných kovů. Neméně důležité je Varadzinovo pojetí královského Vyšehradu. Přestavba za Vratislava II. je zde vyložena jako mimořádně ambiciózní projekt, který přetvořil původní rezidenční areál v nejstarší známý kamenný hrad v českých zemích. Románský palác, bazilika, kapitulní zázemí, hřbitov, most i fortifikační systém vytvářely celek, jenž měl sloužit královské sebe prezentaci prvního korunovaného českého panovníka. Výklad se zde vyhýbá starší redukci Vyšehradu na útočiště Vratislava před biskupem Jaromírem (např. *Novotný 1913*, 141–145; *Žemlička 1997*, 98–99). Naopak ukazuje, že šlo o pozitivně formulovaný mocenský program, spjatý s představou královské hodnosti, dynastické reprezentace a sakrální legitimace.

V následující části se Libor Jan zabývá vztahem Vyšehradu k přemyslovskému rodovému mýtu, zejména k tradici lýčených střevců a mošny Přemysla Otáče. Téma je zásadní, protože spojuje dynastickou legitimitu, historickou paměť a literární obraz českého dávno věku. Právě jejich srovnání by však mělo vést k opatrnějším závěrům, než jaké autor místy naznačuje. Přemyslovský mýtus sotva lze chápat jako pozůstatek stabilní archaické tradice; spíše jde o literární konstrukci, jejíž jednotlivé motivy byly postupně rozvíjeny a nově významově zatěžovány. Kristiánova legenda zná jen stručné jádro pověsti, nikoli lýčené střevce, mošnu, bílého koně či jejich vazbu k Vyšehradu. Tyto prvky se výrazněji prosazují až u Kosmy, který původní látku přetvořil v dynasticky účinný legitimizační příběh. Pozdější doklady o ukazování střevců při korunovacích či jejich uchovávání ve vyšehradském kostele proto dokazují existenci středověké tradice, nikoli autenticitu jejích počátků. Podobně Janovy úvahy o možné výměně kaple sv. Jana Evangelisty přemyslovským cyklem a jejím vztahu ke znojenské rotundě zůstávají podnětnou, avšak neprokazatelnou hypotézou. Kapitola je tedy cenná především tím, že prezentuje Vyšehrad jako místo dynastické paměti. Kritické čtení Janova textu však zároveň ukazuje, jak nesnadné je tuto paměť oddělit od literární fabulace a pozdější politické instrumentalizace.

Martin Wihoda v kapitole o prvním českém království navazuje na své předcházející bohaté výzkumy tohoto problému (např. *Wihoda 2004; 2006a; 2006b; 2015*) a zasazuje Vratislavův krá-

lovský titul do širšího středoevropského kontextu. Ukazuje na mimořádnost Vratislavovy hodnosti (která se vymykala říšským i českým zvyklostem) i na praktické limity udělení titulu, který nebyl dědičný, zůstával osobní poctou a jeho interpretace nebyla jednoznačná. Cenná je také kapitola Michala Cihly o románském mostu, která upozorňuje na opomíjenou technickou památku mimořádného stáří a zasazuje ji do kontextu evropského mostního stavitelství. Vyšehradský most zde nevstupuje jako kuriozita, nýbrž jako součást královského rezidenčního a rituálního prostoru.

Lukáš Reitinger se pak zabývá celou řadou problémů vztahu mezi Přemyslovci, Vyšehradem a Pražským hradem. Reitinger právem odmítá příliš ostré protiklady mezi Vyšehradem a Pražským hradem, případně mezi soukromým a veřejným charakterem vyšehradské rezidence. Jeho pojetí duality obou pražských mocenských center patří k nejpodnětější částem knihy. Vyšehrad podle něj nebyl pouhou alternativou ani krátkodobou epizodou, nýbrž jedním z klíčových míst panovnické moci, inauguračních rituálů, vojenské kontroly a setkávání elity. Takový přístup umožňuje lépe pochopit, proč si Vyšehrad podržel význam i tehdy, když se hlavní rezidenční těžiště přesouvalo jinde.

Pozdně středověkou část reprezentuje kapitola Heleny Soukupové o Karlu IV. a dalších Lucemburcích a studie Jiřího Hofmana o podobě Vyšehradu před stavbou barokní pevnosti. Soukupová připomíná, že Karlova obnova Vyšehradu byla součástí širšího ideového programu, v němž se lucemburská vláda napojovala na přemyslovskou tradici. Hofmanova kapitola pak přináší rekonstrukci předpevnostního Vyšehradu, založenou na plánech, ikonografii, archivních dokladech a archeologickém výzkumu.

Celek publikace působí velmi přesvědčivě. Její hlavní síla spočívá v interdisciplinaritě, která zde není deklarací, ale skutečnou metodou. Archeologické nálezy nejsou pouhou ilustrací písemných pramenů a písemné prameny nejsou mechanicky používány k potvrzení archeologických hypotéz. Jednotliví autoři se pokoušejí o dialog mezi různými typy dokladů, přičemž čtenář zpravidla vidí, kde končí jistota a začíná hypotéza. Vyšehrad ve středověku je mimořádně důležitá kniha pro všechny, kdo se zabývají raně a vrcholně středověkými Čechami, přemyslovskou mocí, královskou reprezentací, sakrální topografií a historickou pamětí. Přesvědčivě ukazuje, že Vyšehrad nelze chápat jen jako romantický symbol nebo pozdější národní mýtus, ale jako reálné mocenské centrum, jehož význam se v čase proměňoval a jehož dějiny spoluutvářely politickou imaginaci českého středověku. Kniha zároveň důstojně navazuje na dlouhou tradici vyšehradských výzkumů a otevírá nové otázky, které budou další bádání nepochybně zaměstnávat ještě dlouho.

Martin Šenk

Literatura

- Novotný, V. 1913: České dějiny I/2. Od Břetislava I. do Přemysla I., Praha: Jan Laichter.
- Wihoda, M. 2004: Polská koruna českých králů. Český časopis historický 102, 721–744.
- Wihoda, M. 2006a: Kosmas a Vratislav. In: H. Krnáčková – A. Pumprová – D. Růžicková – L. Švanda (eds.), *Querite primum regnum Dei. Sborník příspěvků k poctě Jany Nechutové*. Brno: Matice moravská, 367–381.
- Wihoda, M. 2006b: První česká království. In: M. Wihoda – D. Malafák (eds.), *Stát, státnost a rituály přemyslovského věku: Problémy, otázky, názory*. Brno: Matice moravská, 67–99.
- Wihoda, M. 2015: První česká království. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Žemlička, J. 1997: Čechy v době knížecí (1034–1198). Praha: Nakladatelství Lidové noviny.